

Vergaderjaar 2012–2013

33 433

EU-voorstel: Verordening financiële aansprakelijkheid bij investeringsgeschillen van investeerders uit derde landen COM(2012)335¹

B

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 2 november 2012

De leden van de commissies voor Veiligheid & Justitie² en voor Economische Zaken, Landbouw & Innovatie³ hebben kennisgenomen van het voorstel voor een EU-verordening tot vaststelling van een kader voor de regeling van financiële aansprakelijkheid in verband met scheidsrechten voor de beslechting van geschillen tussen investeerders en staten, die zijn ingesteld bij internationale overeenkomsten waarbij de Europese Unie partij is (COM(2012)335).

Naar aanleiding daarvan hebben zij op 5 oktober 2012 een brief gestuurd aan de minister van Buitenlandse Zaken en de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft, mede namens de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, op 1 november 2012 gereageerd.

De commissies brengen bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier voor dit verslag,
Kim van Dooren

¹ Zie E120022 op www.europapoort.nl
² Samenstelling Veiligheid en Justitie:
Holdijk (SGP), Broekers-Knol (VVD) (*voorzitter*), Kneppers-Heynert (VVD), Kox (SP), Engels (D66), Franken (CDA), Thissen (GL), Nagel (50PLUS), Ruers (SP), Van Bijsterveld (CDA) (*vice-voorzitter*), Duthler (VVD), Koffeman (PvdD), Quik-Schuijt (SP), Strik (GL), K.G. de Vries (PvdA), Knip (VVD), Hoekstra (CDA), Lokin-Sassen (CDA), Scholten (D66), De Boer (GL), De Lange (OSF), Ter Horst (PvdA), Beuving (PvdA), Koole (PvdA), Schrijver (PvdA), Reynaers (PVV), Popken (PVV), Frijters-Klijnen (PVV), Ester (CU), Swagerman (VVD)

³ Samenstelling Economische Zaken, Landbouw en Innovatie:
Holdijk (SGP), Kneppers-Heynert (VVD) (*voorzitter*), Terpstra (CDA), Noten (PvdA) (*vice-voorzitter*), Sylvester (PvdA), Essers (CDA), Thissen (GL), Nagel (50PLUS), Elzinga (SP), Koffeman (PvdD), Reuten (SP), Schaap (VVD), Smaling (SP), Flierman (CDA), Hoekstra (CDA), Van Boxtel (D66), Backer (D66), Vos (GL), De Lange (OSF), Schrijver (PvdA), Postema (PvdA), Vlietstra (PvdA), Van Strien (PVV), Faber-van de Klashorst (PVV), Ester (CU), Vac. (VVD), Bröcker (VVD), Beckers (VVD), Van Beek (PVV)

BRIEF AAN DE MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN

Den Haag, 5 oktober 2012

De leden van de commissies voor Veiligheid & Justitie (V&J) en voor Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) hebben met belangstelling kennisgenomen van het voorstel voor een EU-verordening tot vaststelling van een kader voor de regeling van financiële aansprakelijkheid in verband met scheidsgerichten voor de beslechting van geschillen tussen investeerders en staten, die zijn ingesteld bij internationale overeenkomsten waarbij de Europese Unie partij is (COM(2012)335). Zij hebben ook met belangstelling kennisgenomen van de kritische beoordeling d.d. 31 augustus 2012 van de Nederlandse regering (zoals verwoord in de reactie van de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen). Deze leden hebben een en ander mede beoordeeld aan de hand van de eerdere EU-verordening tot vaststelling van overgangsregelingen voor bilaterale overeenkomsten tussen lidstaten en derde landen (COM(2010)344). Naar aanleiding van de voorgestelde EU-verordening en het kritische BNC-fiche willen deze leden nog een aantal vragen stellen.

Allereerst merken zij op dat de nieuwe bevoegdheid van de Europese Unie op het terrein van regeling van directe buitenlandse investeringen duidelijk voortvloeit uit wat daarover als nieuwe dimensie van de gemeenschappelijke handelspolitiek in artikel 207, juncto artikel 3(1)(e), in het Verdrag over de Werking van de Europese Unie (VWEU) is bepaald. Blijkens de tekst van dit artikel gaat het hier zelfs om een exclusieve bevoegdheid van de Unie. Deze leden vragen op grond waarvan de regering meent dat verschillende inhoudelijke aspecten van het internationale investeringsbeleid, waaronder het recht betreffende onteigening van buitenlandse investeringen, nadeelcompensatie en geschillenbeslechting, «nog steeds tot de bevoegdheden van lidstaten behoren» (zie BNC-fiche, p. 5).

Uit de lange titel van de voorgestelde verordening leiden de leden af dat het hier uitsluitend gaat om investeringsgeschillenbeslechting op basis van internationale overeenkomsten waarbij de Europese Unie partij is. Zij vragen of die indruk juist is, mede omdat het in het BNC-fiche gestelde de indruk kan wekken dat het gaat om alle investeringsovereenkomsten waarbij een EU-lidstaat, in het bijzonder Nederland, betrokken is. Hierbij roepen zij in herinnering dat Nederland thans 98 bilaterale investeringsovereenkomsten (IBO's) heeft met derde landen en dat uiteraard bij geen enkele daarvan de Europese Unie partij is.

De leden van bovengenoemde commissies hebben met belangstelling kennisgenomen van de opvatting van de regering dat niet artikel 207, lid 2 VWEU maar artikel 64, lid 2 van dat verdrag de juiste rechtsgrondslag voor de voorgestelde verordening zou moeten vormen. Dit artikel betreft het vrij verkeer van kapitaal en voorziet, anders dan artikel 207 betreffende directe buitenlandse investeringen, in een gedeelde bevoegdheid van de Unie en de lidstaten. Zij vragen de regering naar de reactie van de Europese Commissie en van andere EU-lidstaten op deze zienswijze van de Nederlandse regering.

Het valt de leden ook op dat in de beoordeling in het BNC-fiche niet gerept wordt over het forum van de internationale investeringsgeschillenbeslechting. Voorts stellen zij vast dat onder de huidige omstandigheden de Europese Unie geen partij kan worden bij het ICSID-verdrag, dat de grondslag vormt voor het functioneren van het aan de Wereldbank gelieerde Internationaal Centrum voor de Beslechting van Internationale

Investeringsgeschillen (ICSID). Immers, artikel 67 van het ICSID-verdrag bepaalt: «This Convention shall be open for signature on behalf of States members of the Bank. It shall also be open for signature on behalf of any other State which is a party to the Statute of the International Court of Justice and which the Administrative Council, by a vote of two-thirds of its members, shall have invited to sign the Convention.» Het in 1966 opgerichte ICSID is een geesteskind van Nederland. De Nederlander Aron Broches was lange tijd de eerste secretaris-generaal van dit centrum. Is de regering van mening dat het in het licht van de nieuwe bevoegdheden van de Unie op dit terrein nuttig en wenselijk zou zijn na te gaan of de Unie alsnog onder de vleugels van dit Wereldbankcentrum zou kunnen opereren? Zo ja, zou naar haar oordeel de zogenaamde Additional Facility hier voorlopig soelaas kunnen bieden? Welk alternatief forum ziet de regering voor het ICSID voor EU-investeringsverdragen en hoe beoordeelt de regering dat alternatief ten opzichte van het ICSID?

Daarnaast zien de leden in deze discussie over dit specifieke onderwerp van financiële aansprakelijkheid bij investeringsgeschillen aanleiding om ook enkele algemene vragen van een bredere strekking te stellen. Zij stellen vast dat immers bij de onderhavige problematiek voor Nederland als zowel belangrijk kapitaalexporterend als belangrijk kapitaalimporterend land heel grote belangen op het spel staan. In dat verband vragen zij allereerst naar de visie van de regering op de opportuniteit en mogelijkheden van voortzetting van het eigen internationale investeringsbeleid, zoals dat met name in de 98 bilaterale investeringsovereenkomsten vorm heeft gekregen. De nieuwe exclusieve bevoegdheid van de Unie heeft uitsluitend betrekking op directe buitenlandse investeringen. Indirecte investeringen (ook wel portfolio investeringen genoemd) zijn thans ook een zeer belangrijk element van Nederland als zowel kapitaalexporterend als kapitaalontvangend land. Welk eigen voortgezet beleid is de regering op dit terrein voornemens te voeren, nu de directe buitenlandse investeringen binnen de bevoegdheid van de Unie vallen en de indirecte niet?

Om de risico's op waarde te kunnen schatten vragen de leden vervolgens naar de ontwikkelingen in aantal en omvang van investeringsgeschillen. Hoe heeft het aantal zaken van investeerders tegen Nederland zich sinds de eerste bilaterale investeringsovereenkomsten ontwikkeld? Hoeveel zaken zijn er aanhangig gemaakt en geslecht per forum, hoeveel zaken zijn er geschikt en welke (totaal)bedragen waren daarbij gemoeid per jaar? Omgekeerd willen deze leden ook graag weten hoeveel zaken er door in Nederland geregistreerde investeerders op basis van onze bilaterale investeringsovereenkomsten tegen andere landen zijn aangehangen, geschikt en beslecht en welke bedragen daarbij naar schatting zijn gemoeid. Nu investeringsovereenkomsten in toenemende mate een Europees karakter zullen krijgen, zal ook het risico meer Europees gedeeld worden. Hoe zijn de cijfers die hiervoor over Nederlandse IBO's zijn gevraagd op geaggregeerd niveau voor de landen van de Europese Unie?

Ten slotte vragen de leden naar de mogelijkheden en de stand van zaken om het internationaal investeringsbeleid, zowel van Nederland als van de Unie, dienstbaar te maken aan het nastreven van internationale publieke doelstellingen, waaronder minimumarbeidsnormen, milieubehoud, veiligheid en gezondheid (zie ook de preambule van het Nederlandse Model voor een bilaterale investeringsovereenkomst, versie 2004), alsmede voor het bestrijden van corruptie en belastingontwijking via gekunstelde vennootschapsconstructies. De leden van de **SP**-fractie vragen of de regering ook het risico ziet van het ondermijnen van (internationale) publieke doelstellingen door IBO's en met name de dreiging van «investor-to-state» geschillenbeslechting en de soms grote

claims die daarbij op tafel worden gelegd alsook de daaruit voortvloeiende zogenoemde «regulatory chill»? Wat is de visie van de regering op dit risico?

De leden van de commissies voor Veiligheid & Justitie en voor Economische Zaken, Landbouw & Innovatie zien uw reactie op deze vragen graag binnen vier weken tegemoet.

Een gelijklopende brief is naar de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie toegegaan.

Namens de commissies,

De voorzitter van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie,
Mr. A. Broekers-Knol

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie,
Prof. mr. dr. E. M. Kneppers-Heynert

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN, LANDBOUW EN INNOVATIE

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 1 november 2012

Naar aanleiding van de brief van de voorzitters van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie (V&J) en de vaste commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) van 5 oktober 2012, kenmerk 151344.01u, ga ik hierna, mede namens de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, in op de door de leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I gestelde vragen.

Bevoegdheidsverdeling EU en de lidstaten

Allereerst vroegen de leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I op grond waarvan de regering meent dat niet alle inhoudelijke aspecten van het internationale investeringsbeleid tot de bevoegdheid van de Europese Unie behoren. Ons standpunt is dat hoewel met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon directe buitenlandse investeringen tot de exclusieve bevoegdheid van de Europese Unie zijn gaan behoren, deze exclusieve competentie zich niet uitstrekt tot alle onderdelen van het internationale investeringsbeleid van de Europese Unie. Zie hiervoor ook het BNC Fiche «Mededeling inzake algemeen Europees internationaal investeringsbeleid en «Verordening overgangsregeling bilaterale investeringsovereenkomsten» (Kamerstukken II 2009/2010, 22 112, nr. 1053).

Naar ons oordeel vallen aspecten van het eigendomsrecht, de bevoegdheid tot onteigening in het publiek belang, nadeelcompensatie en de procesvoering van de Staat niet binnen deze exclusieve bevoegdheid. Voor Nederland is het van belang dat het deze bevoegdheden kan blijven uitoefenen. Gewezen zij in dit verband ook op het niet-exclusieve karakter van het vrij verkeer van kapitaal, dat onderdeel is van de interne markt en uit hoofde van artikel 4, tweede lid, onderdeel a, van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), een gedeelde bevoegdheid is tussen EU en de lidstaten.

Internationale overeenkomsten

De leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I vroegen of hun indruk juist is dat het in het voorstel voor een verordening uitsluitend gaat om investeringsgeschillenbeslechting op basis van internationale overeenkomsten waarbij de Europese Unie partij is. Indien zij doelen op investeringsbeschermingsovereenkomsten (IBO's) waarbij in ieder geval de Europese Unie partij is – en mogelijk ook een of meerdere lidstaten – is dat juist.

Immers, het voorstel voor een verordening regelt de afspraken binnen de Europese Unie in het geval er sprake is van een geschil tussen een investeerder uit een derde land en de Europese Unie en/of een lidstaat uit hoofde van verdragen waar zowel de Europese Unie als de lidstaten partij bij zijn. Dit betreft ofwel toekomstige vrijhandelsakkoorden gesloten tussen de Europese Unie én de lidstaten enerzijds en een derde land anderzijds, waarin een investeringshoofdstuk is opgenomen, ofwel aparte IBO's die door zowel de Europese Unie als de lidstaten zijn ondertekend («stand alone» IBO's).

In de toekomstige investeringshoofdstukken wordt de bescherming van investeerders en de beslechting van geschillen tussen een investeerder en een verdragspartij geregeld. Op dit moment vinden onderhandelingen over dergelijke investeringshoofdstukken plaats tussen de Europese Unie en de lidstaten enerzijds en respectievelijk Canada, India en Singapore anderzijds. De bestaande Nederlandse bilaterale IBO's met India en Singapore zullen door de EU investeringsverdragen met deze landen vervangen worden; met Canada heeft Nederland geen IBO afgesloten. De overige Nederlandse IBO's blijven vooralsnog bestaan, tenzij deze ook door EU investeringsverdragen met dezelfde landen vervangen worden. Dit «vervangingsstelsel» is voorzien in de transitieverordening (COM(2010)344) waarover de Raad, de Europese Commissie en het Europees Parlement recentelijk overeenstemming hebben bereikt en die naar verwachting binnenkort gepubliceerd zal worden.

Ontoereikende rechtsgrondslag

In het BNC-fiche is gesteld dat artikel 207, tweede lid, van het VWEU als enige rechtsgrondslag ontoereikend is. Deze bepaling ziet immers uitsluitend op directe buitenlandse investeringen. Naar ons oordeel is artikel 64 van het VWEU nodig als additionele rechtsgrondslag, omdat het voorstel ook ziet op portfolio-investeringen. De leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I vroegen naar de reactie van de Europese Commissie en van de andere lidstaten op dit standpunt.

De Europese Commissie is van oordeel dat artikel 207, tweede lid, van het VWEU toereikend is als rechtsbasis, maar noemt tegelijkertijd in het voorstel wel artikel 63 VWEU (vrij verkeer van kapitaal en betalingsverkeer) in verband met portfolio-investeringen (zie p. 3 COM(2012)335). Uit de lopende onderhandelingen blijkt dat een meerderheid van de lidstaten kritisch tegenover de inhoud van het voorstel staat. Daarbij heeft naast Nederland ook een aantal andere lidstaten kanttekeningen geplaatst bij de door de Europese Commissie gekozen rechtsbasis.

EU lidmaatschap ICSID

De leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I vroegen of het nuttig en wenselijk zou zijn om na te gaan of de Europese Unie tot het «International Centre for Settlement of Investment Disputes» (ICSID) zou kunnen toetreden.

Daarnaast vroegen zij of de Aanvullende Voorziening voor de toepassing van verzoenings-, arbitrage- en onderzoeksprocedures van het ICSID («Additional Facility») voorlopig soelaas zou kunnen bieden en of de Nederlandse regering alternatieven ziet ten opzichte van ICSID.

Naar de huidige stand van zaken kan de Europese Unie niet als partij tot het ICSID-verdrag toetreden, omdat dit enkel mogelijk is voor staten. Toch wil de Europese Commissie zich hiervoor inzetten (zie COM(2010)343). Daarvoor zal het nodig zijn het ICSID-verdrag te wijzigen. Dit vereist de instemming van alle ICSID-statenpartijen. Het valt te voorzien dat hier sprake zal zijn van een langdurig en onzeker proces. Desalniettemin steunt Nederland de Europese Commissie in deze poging, aangezien tweederde van alle investeringsgeschillen op basis van ICSID worden beslecht. Voor de «Additional Facility» is vereist dat één van de staten (bijv. de staat van de investering) partij is bij het ICSID-verdrag en biedt daarom als alternatief slechts beperkte mogelijkheden. Een ander alternatief is de «United Nations Commission on International Trade Law» (UNCITRAL), dat in de overige een derde van de investeringsgeschillen gebruikt wordt. Deze regels kunnen zonder meer door de Europese Unie van toepassing

worden verklaard. Andere opties zijn het Permanente Hof van Arbitrage (PCA), de «International Chamber of Commerce» (ICC) en de «Stockholm Chamber of Commerce» (SCC).

Investeringsbeleid Nederland

De leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I vroegen naar de visie van de regering op de opportuniteit en mogelijkheden van voortzetting van het eigen internationale investeringsbeleid en welk eigen voortgezet beleid de regering voornemens op dit terrein te voeren, nu de directe buitenlandse investeringen binnen de bevoegdheid van de Unie vallen en de indirecte investeringen niet.

Met de transitieverordening (COM(2010)344) blijven de Nederlandse IBO's met derde landen vooralsnog bestaan en kan Nederland zijn huidige investeringsbeleid voortzetten. Nederland kan echter niet zonder meer nog langer zelfstandig nieuwe IBO's sluiten, maar slechts wanneer daartoe gemachtigd door de Europese Unie. Tegelijkertijd ziet Nederland erop toe dat de door de Europese Unie te sluiten overeenkomsten met afspraken over investeringsbescherming een hoog niveau van rechtszekerheid en bescherming bieden.

Gelet op het demissionaire karakter van dit kabinet, kan niet vooruit worden gelopen op de toekomstige plannen van een volgend kabinet. Echter, voor Nederland blijft het onverminderd belangrijk om buitenlandse investeringen aan te trekken en als investeringsland aantrekkelijk te blijven voor investeerders. Rechtszekerheid en investeringsbescherming – zowel voor directe als indirecte investeringen – zijn belangrijke elementen voor het invullen van een gezond investeringsbeleid.

Geschillenbeslechting

De leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I stelden een aantal vragen gerelateerd aan investeringsgeschillen.

Tot op heden is Nederland geen partij geweest bij een investeringsprocedure.

Ten aanzien van geschillen die op basis van Nederlandse IBO's tegen een andere staat aanhangig zijn gemaakt, bestaat er geen verplichting om deze aan de Nederlandse regering te melden. Deze laatstgenoemde investeringsgeschillen worden niet door de Nederlandse regering bijgehouden.

Bovendien worden niet alle geschillen openbaar gemaakt en de diverse geschillenbeslechtingsregels bevatten verschillende publicatievereisten. Bovendien worden investeringsgeschillen niet door de Nederlandse regering bijgehouden.

Derhalve is het niet mogelijk om precies aan te geven hoeveel zaken er door Nederlandse investeerders tegen andere staten aanhangig zijn gemaakt.

Er bestaan wel websites waarop selectief uitspraken van arbitragetribunalen gepubliceerd worden, zoals:

- ICSID: <https://icsid.worldbank.org/ICSID/Servlet?requestType=CasesRH&actionVal=ShowHome&pageName=Cases_Home>;
- Investment Treaty Arbitration: <http://italaw.com/expert_opinions.htm>.

Uit deze bronnen valt op te maken dat er zo'n dertigtal arbitragezaken op basis van Nederlandse IBO's te vinden zijn. Een deel van deze geschillen is geschikt en een deel van de zaken is nog in behandeling. Daarnaast wordt de toegekende schadevergoeding niet altijd openbaar gemaakt of is deze niet te achterhalen. De bandbreedte van de geëiste schadevergoedingen

is zeer ruim en varieert van enkele miljoenen tot soms enkele miljarden. Op basis van deze zeer beperkte en onvolledige informatie is het niet mogelijk om preciezer aan te geven welke bedragen hiermee gemoeid zijn.

Tevens is het moeilijk in te schatten hoeveel procedures er in de toekomst tegen de EU en/of de lidstaten aangespannen zullen worden. Het aantal malen dat een lidstaat betrokken is geweest bij geschillenbeslechting verschilt sterk onder de lidstaten. Sommige lidstaten hebben nog niet een zaak tegen zich gehad (zoals Nederland), andere lidstaten hebben in korte tijd tientallen zaken tegen zich gehad. Daarnaast zal het risico sterk afhankelijk zijn van de «claimcultuur» van de investeerders van de andere verdragspartij. Het is niet te voorspellen of bijvoorbeeld Canadese investeerders vaker dan Singaporese investeerders geschillen tegen de EU of lidstaten aanhangig zullen gaan maken. Tot slot zal het – na de inwerkingtreding van de voorgestelde verordening – afhangen van de litigieuze maatregel in kwestie of de Europese Unie of een lidstaat een schadevergoeding moet gaan betalen.

Kortom, een precies antwoord kan niet gegeven worden, hetgeen ook door Europese Commissie in haar voorstel onderschreven wordt (zie p. 13 COM(2012)335).

Bescherming internationale publieke belangen

Tot slot vroegen de leden van de vaste commissies voor V&J en EL&I naar de mogelijkheden en stand van zaken om het internationaal investeringsbeleid, zowel van Nederland als van de Europese Unie, dienstbaar te maken aan het nastreven van internationale publieke doelstellingen, waaronder minimum arbeidsnormen, milieubehoud, veiligheid en gezondheid, alsmede voor het bestrijden van corruptie en belastingontduiking via gekunstelde vennootschapsconstructies.

De leden van de SP-fractie vroegen naar de visie van de regering op het risico van het ondermijnen van (internationale) publieke doelstellingen door IBO's. Zij vroegen met name naar de visie van de regering op de dreiging van «investor-to-state» geschillenbeslechting en de soms grote claims die daarbij op tafel worden gelegd alsook de daaruit voortvloeiende zogenaamde «regulatory chill».

De Nederlandse IBO's bevatten nu al ruimte voor verdragspartijen om publieke belangen te beschermen. De Nederlandse regering is van mening dat de Nederlandse IBO's enerzijds voldoende beleidsruimte bieden en anderzijds investeerders en hun investeringen de noodzakelijke bescherming toekennen. De Nederlandse IBO's zijn derhalve in balans zodat de Nederlandse regering het risico voor zogenaamde «regulatory chill» klein acht. Dit zal ook gelden voor de toekomstige IBO's waarbij zowel de Europese Unie als de lidstaten partij zijn.

Zoals alle lidstaten van de Europese Unie in de Raadsconclusies van 25 oktober 2010 over een algemeen Europees investeringsbeleid uitdrukkelijk hebben vastgesteld, achten zij het van belang dat publieke belangen ook in de toekomstige investeringsverdragen van de Europese Unie en de lidstaten beschermd kunnen worden. Tevens heeft het Europees Parlement de bescherming van publieke belangen benadrukt in haar resolutie van 6 april 2011 over het toekomstig Europees internationaal investeringsbeleid. Daarnaast zullen ook de «OESO richtlijnen voor multinationale ondernemingen» een belangrijke rol spelen bij het realiseren van de hiervoor genoemde publieke doelstellingen. Afhankelijk

van de bereidheid van de andere verdragspartijen en de uitkomst van de onderhandelingen over vrijhandelsakkoorden zullen deze elementen deel uit maken van het uiteindelijke resultaat.

De staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie,
H. Bleker